

ПРОБЛЕМА СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ – ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЇХ ГОТОВНОСТІ ДО МАЙБУТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.

У статті подано теоретичний аналіз процесу становлення особистості майбутнього практичного психолога дошкільного закладу. Зазначено, що становлення суб'єкта професійної діяльності з власною позицією, поведінкою, ставленням до майбутньої діяльності з дітьми дошкільного віку є результатом успішного оволодіння знаннями, вміннями та навичками під час навчання у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: становлення, особистість, сенс життя, професійна діяльність.

Постановка проблеми. В контексті соціально-економічних перетворень, які відбуваються сьогодні у нашому суспільстві, пріоритетним стає принцип орієнтації на особистісно-орієнтовану освіту, що в свою чергу зумовлює реалізацію особистісного потенціалу майбутніх фахівців у галузі дитячої психології відповідно до вимог обраної професії.

Актуальність проблеми зумовлена тим, що професійна підготовка майбутнього практичного психолога дошкільного закладу передбачає його становлення як активного суб'єкта діяльності, як зрілу особистість з розвинутими професійно значущими та особистісними якостями. Становлення особистості майбутнього практичного психолога дошкільного закладу здійснюється в процесі здобуття ним професії у вищому навчальному закладі і визначається правами, обов'язками, які знаходять своє відображення у властивостях і якостях зрілої особистості, що здатна цілеспрямовано перетворювати свій внутрішній і зовнішній світ за певними власними законами.

Мета статті полягає в теоретичному аналізі проблеми становлення особистості майбутнього фахівця дитячої психології та його впливу на формування психологічної готовності практичних психологів до діяльності з дітьми дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як свідчать результати численних теоретичних досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених, процес становлення особистості майбутнього практичного психолога дошкільного закладу має важливе значення для ефективного виконання ним професійної діяльності. Сучасні дослідники (Н. Чепелева, В. Панок, Т. Титаренко та ін.) зазначають, що "психологічними спеціальностями часто прагнуть оволодіти акцентувані особи або люди з помітними особистісними проблемами. Переважна їх більшість малоприсадибна у професійному

плані. У практичній роботі вони, як правило, розв'язують свої особистісні проблеми і мало опікуються проблемами клієнта" [5].

Л. Анциферова зауважувала, що процес формування особистості майбутнього фахівця потребує переорієнтування підходу підготовки з суб'єкта пізнання на суб'єкта практичної і теоретичної діяльності, оскільки значущість пізнання полягає у регуляції діяльності особистості, відтак неможливо правильно визначити обсяг пізнання, не розкриваючи його значення для діяльності майбутнього психолога [1].

У працях Б. Ананьєва, В. Мерліна, К. Платонова, В. Шадрікова, О. Бондаренка, С. Максименка, Н. Чепелевої, Б. Федоришина, В. Рибалки, М. Савчина та інших простежується вивчення аспектів відповідності особистості до вимог професії, які спрямовані на визначення тих якостей суб'єкта, які сприяють становленню його як майбутнього фахівця та забезпечують успішність його професійної діяльності в галузі практичної психології.

Низка вітчизняних дослідників (Б. Ананьєв, П. Іванова, Є. Климов, С. Кондратьєва, Т. Кудрявцев, Б. Федоришин, І. Зубкова та ін.) вважають процес професійного становлення довготривалим, багатоплановим, динамічним і виокремлюють такі етапи професійного становлення особистості:

- формування професійних намірів;
- професійне навчання;
- професійна адаптація;
- реалізація особистості у професії.

Можна припустити, що процес особистісного та професійного становлення майбутнього професіонала та його готовність до майбутньої професійної діяльності суттєво пов'язані між собою. Адже в професійній діяльності реалізуються творчі, особистісні цінності, але за умови, що вони були попередньо сформовані у процесі особистісного становлення та формування готовності до певної діяльності. Безумовно, існують певні суперечності між зазначеними поняттями. Зокрема, В. Слатьонін, А. Шутенко, І. Зубкова виділяють такі:

- між динамікою професійних завдань, вимог до професії і внутрішньою готовністю до їх здійснення;
- між невизначеністю виховної політики, морально-ідеологічними установками в суспільстві і прагненням майбутнього фахівця займати чітку та визначену позицію;
- між природною особистою потребою особистості у самореалізації і можливостями її досягнення в умовах майбутньої діяльності у закладах освіти [3, с.4].

В. Франкл зазначав, що будь-яка особистість прагне знайти сенс і відчуває екзистенціальну фрустрацію або вакуум, якщо це прагнення залишається нереалізованим [7]. На думку вченого, саме прагнення осягнути сенс свого існування є тією силою, яка детермінує розвиток

особистості. Життя людини не може позбутися сенсу за будь-яких обставин; сенс життя має бути знайденим. Але у випадку невірному професійного вибору сенсожиттєві цінності людини не будуть реалізовані, а це приведе до усвідомлення себе, як окремої сутності, усвідомлення короткотривалості свого існування, до виникнення відчуття самотності, внутрішнього неспокою.

Б. Братусь вказує на важливість пошуку сенсу життя як насущної потреби, яка формується на суперечностях між обмеженістю індивідуального буття та загальною родовою сутністю людини [2]. Зміст життя як спосіб ставлення до світу реалізується особистістю як у професії, так і в інших сферах життя. Через життєвий сенс формується і ставлення до професії. Широко відома типологія самовизначення особистості, запропонована Б. Братусем, яка ґрунтується на основі переважаючого способу ставлення до інших людей. Зокрема, перший рівень виявляється у ставленні до себе як до самоцінності, а до інших – споживацького характеру; другий рівень – групоцентричний, на якому особистість ідентифікується з певною групою. Наступний рівень – просоціальний – ставлення до інших визначається бажанням приносити користь іншим, незалежно від міри знайомства. Вищий рівень – духовний (есхатологічний) – особистість сприймає себе та інших, як істот особливого роду, які співвідносяться з духовним світом [2].

Аналізуючи методологічні засади підготовки майбутніх практичних психологів в процесі навчання у вищому навчальному закладі, Н.Л. Коломінський висловлює думку, що професійне становлення особистості відбувається за умови:

- формування професійних (цільових, смислових, операційних) установок;
- формування системи професійно важливих знань, умінь, навичок, науково-культурного кругозору;
- виявлення, розвиток професійно важливих здібностей (інтелектуальних, перцептивних, комунікативних, експресивних, організаторських та ін.);
- розвиток духовних потреб майбутнього практичного психолога, морально-етичне вдосконалення його особистості;
- сприяння самоактуалізації кожної особистості, культивування розвитку індивідуальності як передумови індивідуального стилю праці [4, с.13].

Учений вважає, що розроблений ним принцип особистісно-діяльнісного підходу за умови його застосування у вищих навчальних закладах під час професійної підготовки практичних психологів може допомогти подолати суперечність між професіоналізацією і становленням особистості майбутнього фахівця.

Таким чином, становлення особистості як суб'єкта будь-якої діяльності, а особистості дитячого практичного психолога зокрема,

необхідно розпочинати з розвитку індивідуальних особистісних та професійних якостей майбутнього спеціаліста в галузі дитячої психології. Щодо характеристики психологічної сторони його діяльності, то її варто вибудовувати на основі індивідуальних психологічних особливостей особистості у процесі діяльності, які створюють основу для становлення його професійно значущих якостей.

У вітчизняній психології проблема розвитку професійно значущих якостей майбутнього психолога розроблялася у дослідженнях О. Бондаренка, С. Максименка, Л. Овсянецької, Л. Орбан-Лембрик, В. Семиченко, Л. Терлецької, Н. Чепелевої та ін. Значна кількість досліджень, зокрема, Г. Ложкіна, В. Рибалки, Л. Уманець, Т. Яценко, присвячені вивченню особистості практичного психолога, проблемі його професійного становлення, а також вивченню питань підготовки спеціалістів психологічного профілю у вищій школі. Зокрема, Г. Балл, М. Боришевський, С. Максименко, В. Москалець акцентували свою увагу на таких професійно важливих якостях психолога, як готовність до ефективного спілкування, раціональність у встановленні та підтримці стосунків, інтелектуальність, самокритичність, розвиток емоційно-вольових якостей, сформованість морально-регулятивних механізмів поведінки та ін.

На основі проведеного теоретичного аналізу підтверджено, що професійна діяльність дитячого практичного психолога висуває особливі вимоги до особистісного розвитку фахівця, адже саме особистість є основним чинником професійного впливу. Тобто основним завданням підготовки майбутніх спеціалістів у галузі дитячої психології є сприяння становленню особистості практичного психолога, що значною мірою пов'язано із формуванням професійної спрямованості і, як наслідок – готовності до роботи з дітьми дошкільного віку.

Професійне становлення є значущою складовою особистісного зростання. Попри всі суперечності, які мають місце у вищих навчальних закладах при підготовці майбутніх спеціалістів практичної психології, особистісне зростання студентів під час навчання можливе при створенні сприятливих умов та дотримання певних принципів підготовки фахівців. Важливими передумовами становлення особистості майбутнього дитячого психолога є наявність професійної спрямованості на професію, на особистість дитини дошкільного віку. Психолого-педагогічними чинниками особистісного становлення майбутнього професіонала під час навчання у вищому навчальному закладі є:

- особистісно-діяльнісна спрямованість змісту, методики, організації навчально-виховного процесу підготовки практичних психологів;

- формування професійних установок;
- концептуальна єдність і наступність змісту, форм і методів навчання;
- проблемно-орієнтований, розвивальний характер процесу здобуття освіти практичного психолога;
- тісний зв'язок теорії та практики;
- відкритість освітнього процесу, використання інновацій;
- суб'єкт-суб'єктні стосунки викладачів та студентів;
- залучення психологічної служби ВНЗ з метою розвитку особистості студентів, надання їм психологічної допомоги за необхідності тощо.

Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко та багато інших провідних вітчизняних психологів виокремлюють загальні тенденції становлення особистості студента як майбутнього фахівця в процесі навчання у ВНЗ:

1. На суб'єкта майбутньої діяльності мають вплив такі чинники: ментально-духовна атмосфера сімейно-родинного середовища; особливості довузівського освітньо-виховного простору; організація навчального процесу у вищому навчальному закладі.
2. У процесі здобуття освіти у ВНЗ відбуваються суттєві зміни в структурі самосвідомості студента: завершується процес професійного самовизначення, що відображається в змісті та структурі його "Я-концепції".
3. Набувають вдосконалення психічні процеси і стани, збагачується життєвий і професійний досвід, розвиваються професійні здібності.
4. Підвищуються почуття обов'язку й відповідальності, самостійність і самоконтроль.
5. Зростає рівень домагань студента в сфері майбутньої професії, формуються мотиви професійного самоствердження і самореалізації.
6. Показником ефективності навчального процесу ВНЗ є соціальна, духовна й професійна зрілість особистості студента, цілісність і стійкість його "Я", психологічна готовність випускника до реалізації професійних завдань [6].

У процесі одержання професійної освіти майбутні практичні психологи відчують розчарування в обраній професії. Виникає незадоволення окремими предметами, з'являються сумніви у правильності професійного вибору. Це так звана криза професійного вибору. Як правило, вона проявляється в перший і в останній рік навчання у вищому навчальному закладі. Важливе завдання вищої школи – допомогти студентам подолати труднощі, які виникли на цьому етапі. Тому питання особистісного розвитку студента і формування його готовності до майбутньої професійної діяльності є

важливими в теорії та практиці вдосконалення роботи сучасного вищого навчального закладу.

Становлення особистості майбутнього фахівця дитячої психології відбуватиметься завдяки зміцненню позитивного ставлення до майбутньої професії, формуванню інтересу, схильностей та здібностей до роботи з дітьми дошкільного віку. Важливо вдосконалювати прагнення студентів підвищувати свою кваліфікацію, компетентність з питань дитячої психології. Виконання зазначених завдань досягатиметься завдяки виробленню у майбутніх спеціалістів правильного уявлення про суспільне значення та зміст роботи в майбутній галузі діяльності, особливості та закономірності дитячого розвитку, проблеми навчання та виховання дітей дошкільного віку.

В контексті становлення особистості майбутнього практичного психолога важливим є розвиток у сьогоденних студентів певних форм психічної діяльності, що дозволять йому у подальшому успішно вирішувати професійні завдання (М. Нечаєва, Г. Різницька С. Смирнов та ін.). Серед професійних здібностей, якими має оволодіти студент протягом навчання у вищому навчальному закладі, значущою є здатність вчитися. Навчитися вчитися є важливішим, ніж засвоїти певний обсяг знань.

Важливу увагу варто приділяти діалоговим формам спілкування зі студентами (в процесі виконання ними індивідуальних науково-дослідних робіт, курсових та дипломних проєктів, проходження практик); розвивати та впроваджувати самостійні, творчі форми навчальної роботи при підготовці до семінарських занять; актуалізувати знання студентів про вікові особливості дошкільнят при проведенні практичних занять на базі дошкільних закладів.

Показниками становлення особистості майбутнього фахівця дитячої психології є сформованість та інтегрованість особистісних якостей, а також здатність молодого людини вирішувати актуальні для неї завдання майбутньої професійної діяльності, вміння здобувати досвід взаємодії з дітьми дошкільного віку на етапі навчання у ВНЗ. Як показник професійного досвіду ми розглядаємо академічну успішність студента, що є однією з ознак професійної підготовки майбутніх спеціалістів дитячої психології.

Взаємозв'язок становлення особистості практичного психолога та психологічної готовності до діяльності з дітьми дошкільного віку виявляється у тісному взаємозв'язку їх компонентів. Про рівень сформованості психологічної готовності можна стверджувати при наявності у студентів високих показників усвідомленості правильного вибору майбутньої професії, задоволеності від спілкування з дітьми дошкільного віку, високого рівня розвитку когнітивного та рефлексивного компонентів готовності до майбутньої діяльності.

Наслідком становлення особистості студента-практичного психолога та розвитку його професійних здібностей є фахова

компетентність, яку він набуває в процесі навчання. Так, В.І. Юрченко, аналізуючи професійне становлення особистості студента як майбутнього фахівця, зазначає, що фахова компетентність є показником психологічної готовності студента до професійної діяльності. Вона характеризується: ґрунтовними знаннями із загальноосвітніх і фахових дисциплін; оволодінням уміннями і професійними технологіями; здатністю до мобілізації в професійній діяльності знань, умінь; використанням узагальнених засобів виконання дій при вирішенні професійних завдань [6]. Компетентність забезпечує універсальність оволодіння професійною діяльністю та визначає рівень готовності суб'єкта до професійної діяльності.

Висновки. Отже, здійснений теоретичний аналіз дозволяє зробити висновки про те, що становлення особистості майбутнього фахівця в галузі дитячої психології та його готовність до професійної діяльності з дітьми дошкільного віку є інтегральним багаторівневим психологічним новоутворенням, яке характеризує міру підготовленості особистості до діяльності. Дефініцію "психологічна готовність" науковці пов'язують з процесом професійної підготовки у вищому навчальному закладі, "становлення" розглядають як результат розвитку особистості, формування її як майбутнього суб'єкта діяльності.

Протягом навчання у ВНЗ варто спостерігати за динамікою ціннісно-сміслового ставлення студентів до своєї професії, допомагати пізнавати її сутність, підводити майбутніх фахівців до усвідомлення важливості, глибинності, відповідальності праці психолога. У процесі фахової підготовки доцільно стимулювати зростання інтересу студентів-практичних психологів до співпраці з дітьми дошкільного віку, працювати над підвищенням рівня задоволеності здійсненим професійним вибором, формувати готовність до діяльності в сфері практичної психології.

1. *Анцыферова Л.И.* Принцип связи психики и деятельности и методология психологии / Анцыферова Л.И. // Методологические и теоретические проблемы психологии. – М. : Наука, 1969. – С.57-117.
2. *Братусь Б.С.* Аномалии личности / Б.С. Братусь. – М.: Мысль, 1988. – 304с.
3. *Зубкова І.Ю.* Психологічні особливості Я-образу вчителя професіонала за структурними компонентами цілісної моделі / Зубкова І.Ю. // Практична психологія та соціальна робота. – 2003.– №5. – С.4-11.
4. *Коломинський Н.Л.* Методологічні засади професійної підготовки практичного психолога / Коломинський Н.Л. // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – №4. – С.8-13.
5. *Основи практичної психології / В.Панок, Т.Титаренко, Н.Чепелева та ін. :* підручник. – [3-тє вид., стереотип.]. – К.: Либідь, 2006. – 536с.
6. *Подоляк Л.Г.* Психологія вищої школи: навч. посіб. для магістрантів і аспірантів / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко. – К.: ТОВ "Філ-студія", 2006. – 320с.
7. *Франкл В.* Человек в поисках смысла / В. Франкл. – М.: Прогресс, 1990. – 368с.

The paper presents a theoretical analysis of the future of personality psychology practical pre-school. It is noted that becoming a subject of professional activities from their position, *behavior*, attitude to future work with children of preschool age is the result of him as a person in the successful mastery of knowledge, *abilities and skills* while studying at university.

Key words: *formation, personality, sense of life, professional activities.*